

ГОЛОВАЧОВА А. С.,
здобувач кафедри господарського права
юридичного факультету
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 346.2:368.339.178

ПРАВОВЕ СТАНОВИЩЕ СТРАХОВИХ БРОКЕРІВ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

У статті досліджено окремі проблемні аспекти господарсько-правового регулювання діяльності страхових брокерів в Україні. Виявлено проблему забезпечення гарантій щодо професійної відповідальності страхових брокерів. Проаналізовано питання отримання винагороди страховими брокерами. Запропоновано шляхи вирішення означених проблем та конкретні пропозиції внесення змін і доповнень до чинного законодавства України.

Ключові слова: *правове становище страхових брокерів, сертифікація, гарантії відповідальності, винагорода страхових брокерів.*

В статье исследованы отдельные проблемные аспекты хозяйственно-правового регулирования деятельности страховых брокеров в Украине. Выявлена проблема обеспечения гарантий профессиональной ответственности страховых брокеров. Проанализирован вопрос получения вознаграждения страховыми брокерами. Предложены пути решения указанных проблем, вынесены конкретные предложения изменений в действующее законодательство Украины.

Ключевые слова: *правовое положение страховых брокеров, сертификация, гарантии ответственности, вознаграждение страховых брокеров.*

The paper explores some aspects of the economic and legal regulation of insurance brokers' activities. A problem regarding professional liability guarantees of insurance brokers has been identified. The problem of obtaining remuneration by insurance brokers has been analyzed. Taking into account the results, the paper suggests the ways of solving these problems and specific changes to the current legislation of Ukraine.

Key words: *legal status of insurance brokers, certification, liability guarantees, remuneration of insurance brokers.*

Вступ. Фігура страхового брокера для українського страхового ринку – явище відносно нове. Уперше страхові брокери на страховому ринку України як посередники у сфері страхування з'явилися на початку 90-х років, це були колишні працівники страхових компаній середньої й вищої ланок, які працювали в інтересах страхових компаній, забезпечуючи їм перестрахування як на українському, так і на зарубіжних ринках. Згодом брокери почали приділяти більше уваги захисту інтересів страхувальника. На підтвердження цього у вересні 1997 року була створена Асоціація професійних страхових посередників України (далі – АПСПУ), що розпочала свою організаційну роботу зі створення ринку страхових посередницьких послуг, яка отримала визнання і в Україні, і за кордоном [1].

Якщо простежити динаміку розвитку посередницької діяльності страхових брокерів в Україні, то, на жаль, можна побачити, що вона є негативною. Зокрема, скоротилася як кількість страхових брокерів, так і кількість договорів страхування, які уклалися із залученням страхового брокера. Основними причинами гальмування розвитку брокерської діяльності у сфері страхування є загальна недовіра потенційних страхувальників до інституту посередництва, невдоволеність самих страховиків існуванням професійних посередників на ринку страхування (страхових брокерів), які відстоюють інтереси саме страхувальників, а також недосконале законодавство, яке регулює господарську діяльність страхових брокерів.

Дослідженням правового регулювання правового становища страхових брокерів у сучасний період займаються такі вчені, як Н.Б. Пацурія, В.В. Резнікова, О.М. Залетов, Т.А. Федорова, Т.В. Степанова, Р.Т. Юлдашев та інші. Однак майже всі наявні дослідження носять уривчастий характер і не відрізняються системністю, оскільки питання правового становища страхових брокерів досліджувалось у межах більш загальних тем, основними з яких є дисертаційні дослідження Н.Б. Пацурії на тему «Теоретичні проблеми страхових правовідносин (господарсько-правовий аспект)» та В.В. Резнікової на тему «Теоретичні проблеми регулювання посередництва у сфері господарювання».

Постановка завдання. Метою статті є виявлення основних проблемних аспектів господарсько-правового регулювання правового становища страхових брокерів і з'ясування шляхів їх вирішення. На підставі цього основними завданнями статті є визначення можливих способів забезпечення професійної відповідальності страхових брокерів; визначення механізмів проведення сертифікації страхових брокерів; аналіз питання винагороди страхових брокерів; запропонування шляхів вирішення проблемних теоретико-практичних питань; внесення конкретних пропозицій щодо змін та/або доповнень до чинного законодавства України в цій частині.

Результати дослідження. Правове становище страхових брокерів на сьогодні регламентується Законом України «Про страхування» від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР [2], Постановою Кабінету Міністрів «Про порядок провадження діяльності страховими посередниками» від 18 грудня 1996 року № 1523 (далі – Постанова КМУ № 1523) [3], Розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів» від 28 травня 2004 року № 736 [4] (далі – розпорядження Держфінпослуг № 736) та іншими нормативно-правовими актами.

Для провадження своєї господарської діяльності страховому брокеру потрібно, по-перше, пройти процедуру загальної державної реєстрації юридичної особи або фізичної особи-підприємця. По-друге, згідно з пунктом 1.6 розпорядження Держфінпослуг № 736 право на провадження посередницької діяльності в страхуванні мають страхові брокери, які внесені до Державного реєстру страхових і перестрахових брокерів (далі – Реєстр). Тобто має місце *спеціальна реєстрація* страхових брокерів.

Поряд із вимогою про обов'язкову державну реєстрацію страхових брокерів третій розділ розпорядження Держфінпослуг № 736 закріплює такі вимоги до страхових брокерів, які мають ними виконуватися під час провадження посередницької діяльності в страхуванні:

- наявність знань і кваліфікації керівників юридичних осіб або фізичних осіб – підприємців, що мають намір провадити посередницьку діяльність у страхуванні, які мають бути підтверджені свідоцтвом (сертифікатом) установами зразка;
- забезпечення гарантії щодо професійної відповідальності відповідно до вимог, установлених чинним законодавством України;
- інші вимоги, передбачені чинним законодавством України.

До 2005 року сертифікація страхових брокерів здійснювалася відповідно до Інструкції про порядок сертифікації страхових брокерів, ведення державного реєстру страхових брокерів та регулювання їхньої діяльності від 26 жовтня 1999 року № 78 [5]. Проте Наказом Міністерства фінансів України № 565 [6] вказаний нормативний акт було скасовано, і до 2014 року порядок сертифікації страхових брокерів нормативно не був врегульований.

Лише 29 квітня 2014 року Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, своїм Розпорядженням «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України» № 1321 [7] внесла зміни до Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України «Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг» від 25 грудня 2003 року № 183 [8] (далі – Розпорядження Держфінпослуг № 183). Зокрема, було затверджено, що норми вказаного положення поширюються на навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації керівників юридичних осіб і фізичних осіб – підприємців, які мають намір провадити або провадять посередницьку діяльність у страхуванні та/або перестрахованні (страхових та/або перестрахових брокерів).

Отже, вимога щодо наявності знань і кваліфікації керівників страхових брокерів – юридичних осіб або страхових брокерів – фізичних осіб-підприємців виконується на прак-

тиці та на сьогодні регламентується чинним законодавством. Більш проблемним питанням видається вимога, яка стосується забезпечення гарантії щодо професійної відповідальності страхових брокерів. Із норм третього розділу розпорядження Держфінпослуг № 736 вбачається, що спосіб забезпечення таких гарантії має бути встановлений чинним законодавством України.

Для зменшення кількості неякісних послуг, що надаються страховими брокерами, професійних помилок, а також приведення законодавства України у сфері страхової посередницької діяльності у відповідність до вимог Директиви 2002/92 ЄС Європейського Парламенту та Ради про посередництво в страхуванні [9] Держфінпослуг пропонував, щоб страхові брокери зобов'язані були мати банківську гарантію на компенсацію витрат третіх осіб, понесених унаслідок неналежного виконання професійної діяльності брокера або договір страхування професійної відповідальності [10].

Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України та виклад Закону України «Про страхування» у новій редакції» [11] від 6 вересня 2012 року № 5199-VI (далі – проект Закону України «Про страхування») у статті 91 закріплює певний перелік вимог до провадження професійної діяльності страхового брокера, зокрема однією з них є укладення договору страхування професійної відповідальності страхового посередника зі страховиком на страхову суму не менше 1 млн євро стосовно кожного страхового випадку або 1,5 млн євро за валютним обмінним курсом валюти України на дату підписання договору страхування стосовно всіх страхових випадків.

Зважаючи на сучасний стан у нашій державі та відверту кризу в економіці України, вважаємо, що зазначені суми в розмірі 1 млн євро та 1,5 млн євро не є адекватними для застосування як гарантії професійної відповідальності страхових брокерів, вони є дещо завищеними. Необхідно взяти до уваги той факт, що динаміка розвитку посередницької діяльності страхових брокерів в Україні, на жаль, є негативною вже більше десятиріччя. Зокрема, якщо в 2003 році було зареєстровано 101 страхового брокера, у 2005 році – 75 страхових брокерів, у 2007 році – 64 страхові брокери [12], то вже станом на 23 жовтня 2015 року зареєстровано всього 53 страхові брокери [13]. Також скорочується й кількість договорів страхування, укладених брокером зі страховиками на користь страхувальників, про що свідчать відомості про надання посередницьких послуг у страхуванні за 2013 рік, 2014 рік та за перше півріччя 2015 року [14].

Виходячи з вищевикладеного, вважаємо, що перша редакція проекту Закону України «Про страхування» від 19 грудня 2011 року за № 9614 передбачала більш вдале вирішення проблеми щодо страхування професійної відповідальності страхових брокерів. Зокрема, у статті 74 було передбачено, що страховий брокер повинен укласти договір страхування професійної відповідальності, дійсний на території України, який покриває втрати, завдані на території України під час здійснення ним страхового посередництва. Мінімальна страхова сума повинна бути не меншою ніж 500 000 грн за кожний окремий страховий випадок і не менше ніж 2 000 000 грн за всі страхові випадки протягом 1 року.

Таким чином, вказані новели щодо вимог, умов і гарантії діяльності страхових брокерів дозволили б підвищити рівень довіри клієнтів до діяльності страхових брокерів, забезпечити більш високий професійний рівень послуг, що надаються страховими брокерами, а також сприяли б недопущенню на ринок страхових послуг шахраїв.

Однією з найбільш обговорюваних у професійних колах страхових посередників є проблема отримання брокерської винагороди від страховика. Ситуація полягає в тому, що згідно із чинним законодавством України страхові брокери мають право отримувати винагороду за надані послуги лише від страхувальника (юридичних осіб і дієздатних фізичних осіб, які уклали зі страховиками договори страхування або є страхувальниками відповідно до законодавства України). Проте, не погоджуючись із такою позицією законодавця, страхові брокери вважають, що необхідно внести відповідні зміни до законодавства в частині можливості отримання ними винагороди як від страхувальників, так і від страхових компаній. Вказане зумовлює актуальність дослідження цього питання.

Відповідно до п. 3 ст. 15 Закону України «Про страхування» страхові брокери здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у страхуванні від свого імені на підставі брокерської угоди з особою, яка має потребу в страхуванні як страхувальник. Аналізуючи правову природу брокерської угоди, можна дійти висновку, що за своєю суттю вона є договором комісії. Крім того,

визначення брокерської угоди, яке закріплено в п. 1 Постанови Кабінету Міністрів України № 1523, передбачає здійснення оплати брокерської винагороди саме страхувальником.

Таку позицію законодавця було підтримано й на рівні судової практики. Зокрема, у 2005 році Господарським судом міста Києва була розглянута справа за позовом страхового брокера ТОВ П «ЕОС Ризик Україна» до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг (далі – Держфінпослуг) щодо заборони згаданому брокеру отримувати винагороду від страховиків. Під час судових засідань за цією справою суду необхідно було встановити, чи мають право страхові брокери надавати посередницькі послуги страховикам та отримувати від останніх винагороду. Держфінпослуг, перевіряючи страхового брокера ТОВ П «ЕОС Ризик Україна», визначила, що страховий посередник займається невластивою страховим брокерам діяльністю – наданням агентських послуг страховикам, а тому заборонила страховим брокерам отримувати комісійну винагороду від таких суб'єктів, мотивуючи це тим, що на відміну від страхового агента, який діє від імені та в інтересах певного страховика, діяльність страхового брокера має бути спрямована винятково на задоволення потреб страхувальників [15].

У більшості країн світу брокер має право отримувати комісійну винагороду від страхової компанії. Такий підхід виправданий там, де концепція узгодження розміру брокерської винагороди (комісії) відбувається саме зі страховиком. Так, наприклад, у Великобританії брокерська винагорода виплачується брокеру страховиком. Така позиція була підтримана судом, наприклад, у справі «Lord Norreys v Hodgson» (1987 рік). Брокер постійно отримує свою комісію, яку вираховує самостійно після отримання ним від комітента грос-премії (страхового платежу, що включає брокерську винагороду) і перед перерахуванням нетто-премії страховику (страхового платежу, що має отримати страховик) [16].

Виходячи з вищевикладеного, виникає питання: якщо страховий брокер є посередником на ринку страхування та діє на підставі договору комісії, яким чином він отримує винагороду від страховика в зазначених прикладах?

Досліджуючи правову природу договору комісії, О.М. Сибіга звертає увагу на те, що право країн, чії правові системи входять до сім'ї країн загального права, істотно відрізняється від права країн романо-германської правової сім'ї, у яких традиційно здійснення правочинів за участю професіоналів, відомих як «купці», відбувається за спеціальними правилами. Ні в Англії, ні в США не існує поділу представництва на загальне й торгове. Для позначення цих відносин використовується термін «агентування» (agency), а сторони представницьких відносин іменуються агентом (agent) і принципалом (principal). Представляючи принципала, агент може діяти як від імені останнього, розкриваючи чи не розкриваючи його ім'я, так і від свого імені. Таким чином, на відміну від англо-американського права, у якому відносини представництва регулюються агентським договором, у країнах континентального права вони охоплюються договором доручення й комісії, хоча комісія суттєво відрізняється від договору доручення як посередницького договору [17, с. 14–15, 17].

Отже, зважаючи на те, до якої правової сім'ї належить країна, існує певна специфіка й відмінність у регулюванні правового становища й порядку здійснення господарської діяльності (надання посередницьких страхових брокерських послуг) страховими брокерами, у тому числі щодо договору, який опосередковує відносини з надання страхової посередницької послуги. Тому в різних країнах світу можна побачити ситуацію, коли страхові брокери отримують винагороду і від страхових компаній, і від страхувальників.

В Україні ж страхові брокери використовують такі схеми отримання прибутку від страховиків. Перша полягає в тому, що, реєструючи суб'єкта господарювання, який має здійснювати господарську діяльність страхового брокера, фактично останній провадить агентську діяльність у страхуванні та, як наслідок, здійснює свою виняткову професійну діяльність поза правовим полем, яке для нього встановлено. Існують також випадки, коли страхові брокери фіктивно створюють страхових агентів, щоб через останніх була можливість отримати винагороду від страховиків за агентським договором чи договором доручення. Зважаючи на зазначене, вважаємо за необхідне доповнити пункт 2 статті 15 Закону України «Про страхування» реченням такого змісту: «*Страхові й перестрахові брокери не можуть бути засновниками або учасниками страхових агентів – юридичних осіб*».

Друга схема отримання винагороди страховим брокером від страховика за «просування» страхової послуги полягає в укладенні між ними так званих консультаційних договорів, предметом яких є надання консультаційних послуг у страхуванні. Вказана ситуація виникає

внаслідок того, що частина 2 статті 15 Закону України «Про страхування» передбачає, що діяльність страхових брокерів може включати консультування, *проте не конкретизовано суб'єктів*, яким можуть останні надавати консультаційні послуги.

Відтак, враховуючи те, що господарська діяльність страхових брокерів опосередковується договором комісії та є винятковим видом діяльності вказаного суб'єкта саме на користь страхувальника, останній, згідно із чинним законодавством, не має права отримувати будь-який прибуток від страхової компанії.

Висновки. Отже, дослідивши деякі проблемні аспекти правового становища страхових брокерів, можна дійти висновку, що чинне законодавство України, яке покликане врегулювати діяльність вказаних суб'єктів, є недосконалим і характеризується наявністю прогалин. Зокрема, особливо гострою вважаємо проблему відсутності законодавчо визначених способів забезпечення професійної відповідальності страхових брокерів. Також, проаналізувавши дискусію серед страхових брокерів щодо необхідності закріплення на законодавчому рівні можливості отримання винагороди страховими брокерами від страхових компаній, вважаємо, що все ж брокерська діяльність – це професійна діяльність суб'єктів підприємницької діяльності в страхуванні саме на користь страхувальника, який і повинен сплачувати винагороду вказаному суб'єкту.

Список використаних джерел:

1. Махортов Ю.О. Роль страхових брокерів у розвитку страхового ринку України / Ю.О. Махортов, Н.О. Теличко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2009_4/22.pdf.
2. Про страхування : Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 18. – Ст. 78.
3. Про порядок провадження діяльності страховими посередниками : Постанова Кабінету Міністрів від 18 грудня 1996 року № 1523 // Зібрання постанов уряду України. – 1996. – № 21. – Ст. 590.
4. Про затвердження Положення про реєстрацію страхових та перестрахових брокерів і ведення державного реєстру страхових та перестрахових брокерів : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 28 травня 2004 року № 736 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 26. – Ст. 116.
5. Про затвердження Інструкції про порядок сертифікації страхових брокерів, ведення державного реєстру страхових брокерів та регулювання їхньої діяльності : Наказ Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю від 26 жовтня 1999 року № 78 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0095-00>.
6. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів Комітету у справах нагляду за страховою діяльністю та Міністерства фінансів України з питань страхової діяльності : Наказ Міністерства фінансів України від 18 серпня 2005 року № 565 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0993-05>.
7. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України : Розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 29 квітня 2014 року № 1321 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0528-14/paran20#n20>.
8. Про затвердження Положення про навчання, перепідготовку, підвищення кваліфікації та складання екзаменів особами, які провадять діяльність на ринках фінансових послуг : Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 25 грудня 2003 року № 183 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0122-04/paran16#n16>.
9. Директива 2002/92 ЄС Європейського Парламенту та Ради про посередництво у страхуванні від 9 грудня 2002 року // Official Journal. – 2003. – L. 9. – P. 3–10.
10. Вимоги до страхових посередників пропонують посилити [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/vimogi_do_strahovih_poserednikiv_propouyut_posiliti.html.
11. Про внесення змін до деяких законів України та виклад Закону України «Про страхування» у новій редакції : проект Закону України від 19 грудня 2011 року № 9614 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=42141.

12. Цуркан І.М. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток страхового ринку України / І.М. Цуркан, І.Ю. Герасимова // Держава та регіони. Серія «Економіка та підприємництво». – 2014. – № 6(81). – С. 127–137.
13. Державний реєстр страхових та перестрахових брокерів станом на 23 жовтня 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/inshi-reestri-ta-pereliki.html>.
14. Інформація про посередницькі послуги у страхуванні та/або перестраховуванні за 2013 рік, 2014 рік та за перше півріччя 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nfp.gov.ua/content/informaciya-pro-poserednicki.html>.
15. Штефюк П.Л. Удосконалення формування комісійної винагороди страхових посередників / П.Л. Штефюк [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2009_4/4\(17\)_2009_articles/4\(17\)_2009_articles_1/4\(17\)_2009_articles_1_shtefiuk.pdf](http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2009_4/4(17)_2009_articles/4(17)_2009_articles_1/4(17)_2009_articles_1_shtefiuk.pdf).
16. Матяшевич А.С. Хто заплатить страховому брокеру? / А.С. Матяшевич [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://forinsurer.com/public/06/01/24/2789>.
17. Сибіга О.М. Договір комісії за Цивільним кодексом України : [монографія / О.М. Сибіга. – Х. : Право, 2010. – 184 с.

ГРИШКО У. П.,
аспірант Юридичного інституту
(Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника)

УДК 656.072(477):347.763(477)

ПОРУШЕННЯ ПЕРЕВІЗНИКОМ УМОВ ДОГОВОРУ ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ І БАГАЖУ ЯК ПІДСТАВА ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

У статті акцентовано увагу на основних протиправних діях перевізника, які можуть бути підставою для настання цивільно-правової відповідальності. Здійснено детальну характеристику кожного з порушень перевізником прав пасажирів за договором перевезення пасажирів і багажу та всіх можливих форм відповідальності, які застосовуються під час таких порушень.

Ключові слова: *перевізник, споживач, пасажир, протиправні дії, порушення зобов'язання, договір перевезення пасажирів і багажу, якість, транспортна послуга.*

В статье акцентировано внимание на основных противоправных действиях перевозчика, которые могут быть основанием для наступления гражданско-правовой ответственности. Дана подробная характеристика каждого из нарушений перевозчиком прав пассажиров по договору перевозки пассажиров и багажа и всех возможных форм ответственности, которые применяются при таких нарушениях.

Ключевые слова: *перевозчик, потребитель, пассажир, противоправные действия, нарушение обязательства, договор перевозки пассажиров и багажа, качество, транспортная услуга.*

In the scientific article the main attention is focused on the illegal actions of the carrier, which may be the reason for the onset of civil-legal responsibility. The author made a detailed description of each of the violations of the rights of passengers the carrier under a contract of carriage of passengers and baggage and all possible forms of liability that apply in such violations.

Key words: *carrier, customer, passenger, illegal acts, violations of obligations contract of carriage of passengers and baggage, quality, service transport.*

